

PŘEDNÁŠKY
ZAHRA NIČNÍCH
PROFESORŮ

Rozvodové právo ve Spolkové
republice Německo

Dieter SCHWAB

1.

Z historie

a) Německé manželské právo bylo v průběhu 20-tého století předmětem mnoha reform, ve kterých se zrcadlil jak vývoj společnosti samé, tak i vývoj jejího chápání instituce manželství: z ryze společenské instituce se vyvinul individuální právní vztah, jehož obsah a trvání závisejí na vůli zúčastněných. Dnes se tedy uzavření manželství děje za spolupůsobení státního zaměstnance – oddávajícího úředníka, a jeho zrušení podléhá pravomoci rodinných soudů.

b) Když 1.1.1900 vstoupil v platnost Občanský zákoník, přinesl poprvé jednotné rozvodové právo, platící pro všechny občany tehdejší Německé říše, bez ohledu na vyznání. Jeho obsah se řídil protestantskou doktrínou. Rozvodovými důvody byly: rozpad manželství, těžké prohřešky jednoho manžela proti druhému a duševní choroba. K žalobě byl, v případě prohřešku, oprávněn jen ten z manželů, který mohl prokázat vinu druhého. Tato vina na rozpadu byla pak zanesena do rozsudku. Viník však nevinného žalovat nemohl – zapuzení možné nebylo.

Vyživovací povinnost vůči expartnerovi pak nikdy nemohla připadnout tomu, kdo byl rozsudkem prohlášen za nevinného. V případě duševní choroby existovala na vině nezávislá námitka. Otcovská moc nad dětmi náležela výhradně otci, právo o dítě pečovat bylo přidělováno s ohledem na vinu na rozvodu.

Protože rozvodové právo bylo, stejně jako celé rodinné právo, značně konzervativní, vyplynula zvláště po r.1919 potřeba jeho reformy. Výmarská republika deklarovala rovnost pohlaví, avšak právní systém byl založen na patriarchátu. Zvíhodnění muže bylo patrné i v rozvodovém právu, protože jeho finanční zabezpečení po rozvodu většinou dovolovalo platit ženě výživné, kdežto nezaměstnaná žena tak činit nemohla.

Pochybnostem byl vystaven také princip zavinění. Tento spočíval v právním chápání manželství jako smlouvy. Kdo tuto smlouvu porušil, byl povinen poskytnout odškodnění, např. formou výživného. Proti tomuto názoru se za romantismu v 1.pol.19.st. vyvinul názor odlišný, chápající manželství v první řadě jako mravní, hluboce osobní vztah obou partnerů, právo pak jen zevní vyjádření tohoto vztahu. Tento názor, obsažený především v díle J.G.Fichte, prohlašuje, že přestal-li tento vztah existovat, je manželství prakticky rozvedeno a rozsudek toto může pouze konstatovat a určit následky. Z těchto myšlenek vznikl tzv. princip rozvratu manželství. Rozvod se tedy nezakládá na principu zavinění jedním nebo oběma manžely, ale na faktickém stavu jejich citového vztahu. Tyto politickoprávní představy nebyly na počátku století vzaty v potaz, později však zvítězily.

c) V době Výmarské republiky (1919 – 1933) byly zpracovávány reformní návrhy, které měly mimo jiné zavést i princip rozvratu manželství, nebyly však do jejího zániku realizovány. Bylo to až zákonodárství Třetí říše, který byly tyto reformy provedeny. Stalo se tak „Zákonem o sjednocení uzavírání a rozvodu manželství v zemi Rakousko a ostatních zemích Říše“ od 6. července 1938. Tento tzv. manželský zákon byl sice vydán pro potřeby nacionálního socialismu, ale přezívaly v něm do určité míry i reformní tendence Výmarské republiky. Proto nebyl po rozpadu Třetí říše zrušen ale v r. 1946, očištěný od nac. soc. idologie, vyhlášen okupačními mocnostmi.

Pro rozvodové právo přinesl tento zákon nové definice skutkových podstat, vycházející z principu rozvratu manželství. Bylo možné požadovat rozvod na základě 3 roky trávajícího odděleného života manželů, kdy žalovaný měl právo námitky v případě, že žalující tento rozvrat zcela nebo do značné míry zavinil. Právo bylo dvojkolejné: manželství bylo rozvedeno buďto pro určitý přestupek jednoho manžela proti druhému, nebo na základě nálezu o rozvratu. Následky rozvodu závisely jako dříve na tom, který z manželů byl prohlášen viným na rozvodu.

d) Rozvodové právo bylo v následujících letech vystaveno hořké kritice, neboť důvody rozvodu byly ovládnuty principem zavinění. Právo námitky zabraňovalo rozvést manželství i po 20-ti letech odděleného života, bylo-li užito partnerem uznaným za nevinného, i když žalující expartner již dlouho žil s jinou osobou a měl s ní děti. Možný nebyl ani rozvod dohodou, neboť odporoval institucionálnímu chápání manželství. Proto musel jeden z manželů (většinou žena) pro forma obvinit druhého a tento pak toto obvinění nepopřel. Následky rozvodu souvisely stále s principem jeho zavinění, což bylo také označováno za nevhodné kritérium.

e) Výsledkem této kritiky byla zcela nová podoba rozvodového práva a následků rozvodu v předpisu „První zákon reformy manželského a rodinného práva“, přijatým

velkou většinou poslanců v r.1976.

2.

Důvody rozvodu

a) Procesněprávní změny. Byly zřízeny rodinné soudy s stanoveny katalogy případů, ve kterých je jejich kompetence výlučná. V 1. instanci soudil samosoudce u okresního soudu, ve 2. instanci rodinný senát vrchního zemského soudu a ve 3. instanci soudil Spolkový soudní dvůr.

Dále byl zaveden princip spojeného procesu: rozvod a následky měly být projednávány v rámci téhož procesu.

b) Ztroskotání manželství. Místo pojmu „rozvrat“ byl zaveden pojem „ztroskotání“. Ztroskotání manželství se stalo jediným důvodem rozvodu (§ 1565 I 1 BGB). Soudce musí analyzovat vnitřní stav manželství, posoudit šance na jeho zachování a po úvaze jej rozvést nebo žalobu zamítnout. Zavinění nehraje žádnou normativní roli.

To znamenalo vnikání soudů do nejsoukromějších oblastí manželského života. Proto byly přijaty dvě nevyvratitelné domněnky:

- manželství ztroskotalo, žijí-li manželé 3 roky odděleně (§ 1566 II BGB).
  - manželství ztroskotalo, chtějí-li oba manželé rozvod a žijí-li 1 rok odděleně (§ 1566 I BGB). Německé právo nezná rozvod dohodou a proto nejsou-li manželé jednotni v důležitých otázkách následků rozvodu, není tato domněnka připuštěna.
- c) Překážky rozvodu. Manželství může být rozvedeno i na návrh jednoho z manželů, žijí-li manželé 3 roky odděleně, když tento prokáže, že manželství je pro něj definitivně rozvráceno. Pro ztížení této jednoduché formy jednostranné žádosti o rozvod byly zavedeny 2 překážky rozvodu.

aa) První (§ 1565 II BGB) postihuje případy, kdy je pro jednoho z manželů nesnesitelné soužití s druhým partnerem. Toto se vztahuje především na případy zneužívání a pod. Pak není třeba dodržet celou povinnou jednoroční lhůtu.

Výjimkou z 1 a 3-leté lhůty jsou případy, kdy si domácnosti nemohou dovolit 2 byty. Proto mohou v těchto případech žít manželé odděleně i v rámci jedné domácnosti. Je ovšem těžké zjistit, zda-li tomu tak skutečně bylo.

bb) Druhá (§ 1568 II BGB) tvrdostní klausule určuje extrémní případy, pro které i rozvrácené manželství nebude rozvedeno. Jsou to zájmy nezletilých dětí a partnera (mimořádně těžká choroba a pod.).

Obě její varianty nejsou v praxi takřka používány a pomínou-li důvody její aplikace, může být manželství rozvedeno.

d) Rozvod a oddělený život. - shrnuje předešlé.

3.

Důsledky rozvodu

a) Problematika. Po r. 1976 bylo nové rozvodové právo vystaveno značné kritice, vznikala sdružení osob, které se cítily poškozeny ustanoveními o výživovací povinnosti a proto byla tato v r. 1986 znovu novelizována.

Toto právo je zaměřeno více méně na rodinu, ve které je žena v domácnosti a nebere ohled na variabilnost rodinných svazků.

b) Rodičovská péče. Rodičovská péče se, bez ohledu na zavinění rozvodu, přiděluje s ohledem na blaho dítěte. Může být přičtena jednomu nebo oběma rodičům. Druhý rodič má právo na kontakt s dítětem.

c) Německé právo velkoryse reguluje otázku poskytování výživného druhému manželovi po rozvodu. Výživné vždy obdrží ten, kdo vychovává společné děti, je přestárlý, nebo nemocen. Spornou otázkou je přidělení výživného pracujícímu ex-partnerovi za účelem dosažení takového standartu, jaký požíval v manželství. Novela z r.1986 zavedla určitá omezení v tomto směru. Byla zavedena tvrdostní klausule, umožňující upření výživného tomu, kdo se „těžce provinil“ proti druhému partnerovi. O definici „těžkého provinění“ se neustále diskutuje.

Dalším bolestivým případem je ten, kdy vyživovaný ex-manžel začne žít s jiným partnerem. Vstoupí-li s ním do manželství, stratí nárok na výživné. Tvrdostní klausule hovoří pak o „ekonomické solidaritě srovnatelné s manželstvím“ a výživné může být odňato.

e) Otázka BSM a obydli je dle nařízení z r.1944 plně v kompetenci rodinného soudu.

f) Věcněprávní vztahy. Věcněprávně zůstává majetek manželů rozdělen. V případě rozvodu je majetek nabytý během manželství rozdělován a manžel, který nabytí víc musí druhému zaplatit polovinu přebytku. Rozpory jsou řešeny tvrdostní klauzulí.

g) Sociální zabezpečení. Např. byla-li žena po dobu trvání manželství v domácnosti a neplatila proto důchodové pojištění, je část manželova pojištění převedena na její konto. Tato úprava je jednou z nejkomplicovanějších v německém rozvodovém právu.

4.

Výhled

Zohledníme-li všechny důsledky rozvodu, jeví se manželství jako opravdu riskantní podnik. Rizikům se páry brání dvěma zúsoby: uzavřením manželské smlouvy, regulující případné následky rozvodu a nebo manželství neuzavřou vůbec.